

Betere zorg voor kinderen en gezinnen. Versterk allereerst het netwerk op school.

René Veenstra¹

“Uw kinderen groeien op voor galg en rad.” Twee decennia terug kreeg mijn moeder dat te horen van een politieagent. De agent doelde niet op mij. Ik was het huis uit, studeerde en kwam niet in aanraking met de politie. Maar mijn jongere broers overkwam dat wel een paar keer. Als tieners bezorgden zij mijn moeder slapeloze nachten. Mijn broers waren aan het aftasten en verkennen. Soms overschreden zij daarbij grenzen. Iets wat veel tieners doen. Zo veel dat de piek in criminaliteit op een jaar of 17 ligt. De meeste jongeren stoppen al snel weer met dat soort gedrag. Delinquentie is bij de meesten niet het gevolg van een gedragsstoornis, maar van een intentie tot exploratieⁱ. Als ze merken dat de sociale omgeving hun gedrag afkeurt, houden ze al snel op. Ze hebben namelijk iets te verliezen als ze doorgaan met hun probleemgedrag, bijvoorbeeld hun verkering, studie of baanⁱⁱ.

Wist de agent wat hij zei? Ik vermoed van niet. Ik denk dat hij niet in staat was onderscheid te maken tussen jongeren die chronisch of tijdelijk crimineel gedrag vertonen. Een onderscheid dat in grote lijnen samenvalt met een verschil tussen jongeren met een zware en een lichte problematiek. Dat onderscheid is echter cruciaal.

Positieve spiraal dankzij vroegtijdige preventie

Voor jongeren met een risico op zware problematiek is intensieve zorg nodig. Hoe vroeger die zorg wordt ingezet, hoe beterⁱⁱⁱ. Een veelbelovend programma als Voorzorg biedt steun aan heel jonge vrouwen die zwanger worden^{iv}. Enkele doelen van Voorzorg zijn onder meer het bevorderen van de gezondheid van moeder en kind en het versterken van de rol van de moeder als opvoeder van haar kind. Een ander voorbeeld van vroegtijdige preventie is Kaleidoscoop, een programma waarmee in de voorschoolse periode de onderwijskansen van jonge kinderen met een (taal)achterstand worden vergroot^v. Economisch gezien is het verstandig om zo vroeg mogelijk in te grijpen. Programma's als Voorzorg en Kaleidoscoop zetten namelijk vaak een positieve spiraal in werking. Door Voorzorg zijn meer vrouwen beter voorbereid op hun rol als moeder, en door Kaleidoscoop beginnen meer kinderen beter voorbereid aan het basisonderwijs en ontwikkelen ze minder probleemgedrag.

Drang of dwang voor zware problematiek

Als de kans op vroege preventie voorbij is, zijn we aangewezen op interventies. Voorbeelden van intensieve maatregelen voor gezinnen met oudere kinderen met zware problematiek zijn Multi Systeem Therapie^{vi}, een programma voor jongeren met ernstige gedragsproblemen dat erop gericht is uithuisplaatsing te voorkomen, en de Aanpak Top600, waarmee Amsterdam beoogt jeugdige veelplegers uit de criminaliteit te krijgen en te voorkomen dat hun broertjes of zusjes hun voorbeeld volgen^{vii}. Als jongeren de hulp weigeren en de problematiek blijft bestaan, dan is opname in een jeugdinstelling een logisch gevolg. Drang of dwang past hier dan ook goed bij. Ontzorgen is geen toverwoord voor kinderen en gezinnen met zware problematiek. Op eigen kracht hebben ze het niet ver gebracht en de sociale omgeving is te zwak om steun uit te halen.

¹ René Veenstra is hoogleraar Sociologie i.h.b. Sociale Ontwikkeling aan de Rijksuniversiteit Groningen. De auteur schreef dit paper in mei 2014 op verzoek van de RMO en de RVZ, als input voor een verkenning naar kwetsbare kinderen en de jeugdzorg.

Universele en selectieve hulp via scholen voor lichte problematiek

Voor lichte problematiek daarentegen moet niet te snel zwaar geschut worden ingezet. Het is goed om op scholen te werken aan de sociale ontwikkeling van jongeren. Het gaat er dan om alle leerlingen inzicht te geven in thema's als respect, groepsvorming, adequate conflicthantering en het tegengaan van pesten^{viii}. Het gebruik van effectieve universele preventie valt daarbij aan te bevelen^{ix}. Als blijkt dat een dergelijk universeel programma onvoldoende werkt in bepaalde klassen of bij bepaalde leerlingen, dan is er selectief maatwerk nodig^x. Het kan bijvoorbeeld zo zijn dat de leerkracht weinig daadkrachtig optreedt tegen pesten en dat hij of zij behoefte heeft aan coaching. Het kan ook zijn dat er een leerling is die het niet fijn vindt om naar school te gaan en die extra steun nodig heeft. Er kan dan worden gedacht aan het inzetten van een steungroep, waarbij de leerkracht aan medeleerlingen de opdracht geeft om iets positiefs te gaan doen voor dat kind. In beide gevallen gaat het om selectieve hulp.

Specialistische hulp voorkomen door netwerk op school te versterken

Wanneer selectieve hulp nog steeds onvoldoende is, dan rest specialistische hulp, bijvoorbeeld een individuele training om de weerbaarheid te vergroten. Het probleem is echter dat zulke specialistische hulp soms als eerste wordt ingezet. Met als gevaar dat intensieve externe hulpverlening wordt toegepast bij veel te lichte problematiek. Dat is een inefficiënte inzet van middelen en kan verder tot stigmatisatie van jongeren leiden. Om te voorkomen dat kinderen te snel specialistische hulp krijgen, is het van belang het netwerk van leerlingen op school te versterken. Leraren vervullen daarbij een spilfunctie. Een voordeel van deze stapsgewijze aanpak (preventie – selectieve hulp – specialistische hulp) is dat de meeste problematiek in eigen gelederen kan worden opgelost. Nu worden leerlingen te vaak doorverwezen naar specialisten die de leerling niet goed kennen en daardoor weinig overzicht lijken te hebben over de problemen. Door de doorverwijzing vallen de zorg en de verantwoordelijkheid weg bij anderen en is de kans om op eigen kracht tot een oplossing te komen verkleind.

Sociaal-emotionele ontwikkeling regelmatig bespreken

Leerkrachten en mentoren moeten de belangrijke schakel in de zorg om leerlingen vormen. Aandacht moet worden besteed aan het trainen en coachen van leerkrachten en mentoren, zodat ze zich bekwaam voelen voor hun taak. De sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen zou een regelmatig onderwerp van bespreking moeten zijn voor leerkrachten en mentoren. Door het netwerk rondom de school te versterken kan de overheid de jeugdzorg ontlasten. Wanneer er goed contact is tussen school en thuis, kan de school ook bijdragen aan een beter opgroei-klimaat.

En wat die agent betreft? Hartstikke goed dat hij mijn broers oppakte, want wat zij deden was fout. Maar over hoe zij opgroeiden had hij geen uitspraak moeten doen. Hij wist niks van hen. Als daarentegen de mentor in gesprek met mijn moeder tot de conclusie zou zijn gekomen dat het misging met mijn broers, dan was er reden tot zorg. Nu was het loos alarm en zijn mijn broers net als ik goed terechtgekomen.

ⁱ Moffitt, T.E. (2006). Life-course persistent versus adolescence-limited antisocial behavior. In: D. Cicchetti en D.J. Cohen (red.), *Developmental Psychopathology, 2nd edition* (p. 570-598). Hoboken, NJ: Wiley.

ⁱⁱ Sampson, R.J. en J.H. Laub (1993). *Crime in the making: Pathways and turning points through life*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

ⁱⁱⁱ Heckman, J.J. (2006). Skill formation and the economics of investing in disadvantaged children. In: *Science*, vol. 312, nr. 5782, p. 1900-1902.

iv <http://www.nji.nl/nl/Kennis/Databanken/Databank-Effectieve-Jeugdinterventies-Erkende-interventies-VoorZorg>

v Veen, A., J. Roeleveld en P. Leseman (2000). *Evaluatie van Kaleidoscoop en Piramide*. Amsterdam: SCO-Kohnstamminstituut

vi <http://www.nji.nl/nl/Kennis/Databanken/Databank-Effectieve-jeugdinterventies/Multisysteem-Therapie-%28MST%29>

vii <http://www.nji.nl/nl/Actueel/Nieuws-over-de-jeugdsector/2013/Criminaliteit-Amsterdamse-Top600-daalt>

viii <http://www.nji.nl/nl/Kennis/Databanken/Databank-Effectieve-jeugdinterventies/Erkende-interventies/KiVa>

ix F. Goossens, M. Vermande en M. van der Meulen (red.). *Pesten op school: Achtergronden en interventies* (p. 81-97). Amsterdam: Boom Lemma

x Farmer, T.W., E.M. Farmer, D.B. Estell en B.C. Hutchins (2007). The developmental dynamics of aggression and the prevention of school violence. In: *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, vol. 15, nr. 4, p. 197-208.